

Buitenlands nieuws

Monitoring in Duitsland

■ Voor menige vogelaar is Duitsland alleen het land met de goede autowegen waarover het zo effectief zoeven is op weg naar zuidelijker oorden. Het is echter tevens een uitgestrekt land met een gevarieerde vogelbevolking en een lange ornithologische traditie. Wat vogels tellen betreft bestaan er opvallende verschillen met Nederland. Een nationale overkoepelende organisatie a la SOVON bestaat er wel, maar landdekkende monitoringprojecten komen pas recent van de grond. Aan de individuele inzet van amateuornithologen ligt dat niet. Een vogelaar die vele jaren een minutieus en tijdverslindend onderzoek aan de een of andere soort heeft verricht, is bepaald geen uitzondering. Ook streekavifauna's zijn vaak buitengewoon gedetailleerd van opzet.

Federalisme?

Duitsland bestaat uit deelstaten met een zekere vorm van autonomie. Het vogelonderzoek is veelal georganiseerd op het niveau van deze deelstaten. In het afgelopen decennium is er een ware publicatiegolf geweest van, doorgaans uitstekende, avifauna's waarin de vogels van een deelstaat centraal staan. De spreekwoordelijke Duitse degelijkheid komt hierbij om de hoek kijken. Het is niet toevallig dat de avifauna's van bijv. Rijnland (4 delen), Nedersaksen (6 delen verschenen, serie loopt nog) en Sleeswijk Holstein (3 delen, idem) zeer uitgebreid zijn of gaan worden. Absolute koploper wat dit betreft is de Avifauna van Baden-Württemberg, waarvan alleen al *Band 1.2.* (van in totaal zeven te verschijnen delen!) ruim 1400 dichtbedrukte pagina's omvat.

Naast deze deelstaat gerichte activiteiten bestaat er opmerkelijk veel aandacht voor het stedelijk milieu. Van verschillende grote steden (o.a. Bonn, Berlijn, Hamburg, Bremen, Bielefeld) zijn uitgebreide avifauna's of atlanten gepubliceerd.

De federalistische structuur is in het verleden echter vaak een belemmering geweest voor het opzetten van landdekkend onderzoek. Verschillende pogingen om een broedvogelmonitoringproject van de grond te krijgen, mislukten jammerlijk. Hoewel broedvogels inventariseren in Duitsland een populaire bezigheid is, lukte het niet om op landelijke schaal voldoende medewerkers te vinden en een krachtige centrale organisatie op te bouwen.

Sinds enkele jaren is de situatie duidelijk aan het veranderen. Grote motor hierachter is het *Dachverband Deutscher Avifaunisten* (DDA). Deze

overkoepelende organisatie heeft grote inspanningen geleverd om een levenskrachtig nationaal broedvogelmeetnet in het leven te roepen. Zowel algemene als schaarse soorten staan in de belangstelling. De organisatie draait voorlopig geheel op vrijwilligers. Er worden pogingen gedaan om een professionele staf en een eigen bureau gefinancierd te krijgen.

Algemene soorten

Het Duitse broedvogelmonitoringproject wordt centraal georganiseerd en draait vanaf 1989. Het bestaat uit de componenten territoriumkartering (zoals het Nederlandse BMP) en punttelling. Het laatste onderdeel is verreweg het sterkst vertegenwoordigd en zorgt voor meer dan 95% van alle gegevens.

De Duitse punt-telling lijkt op ons eigen PTT-project: een vaste route met (10-20) vaste punten, waarop telkens gedurende 5 minuten geteld wordt. Iedere route wordt idealiter vijfmaal geteld tussen maart en juni.

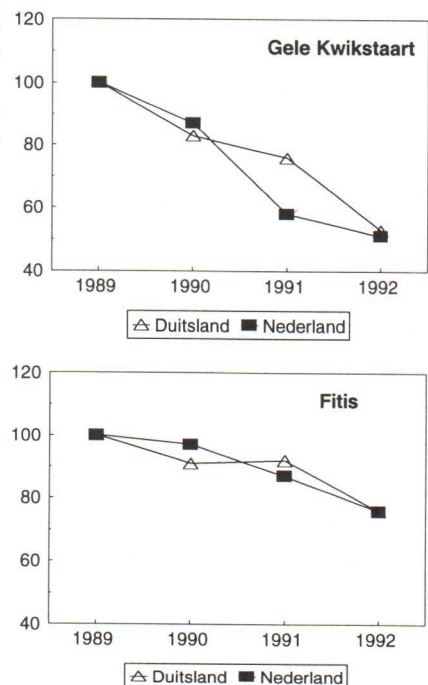
De medewerking bevindt zich in opgaande lijn. In 1992 werden 166 routes geteld, met een zwaartepunt in NW-Duitsland. In het midden en zuidoosten van het land zijn er nog forse gaten in het net van medewerkers. Het cultuurland en de bossen worden goed onderzocht; in het stedelijk gebied, de bergen, moerassen en droge natuurgebieden is de medewerking nog onvoldoende. Momenteel kunnen indexen worden berekend voor ongeveer 80 vogelsoorten. Het streven is erop gericht om dit aantal te brengen op 100-150.

Het is hier niet de plaats om uitgebreid in te gaan op de resultaten. Toch is het aardig om te vermelden dat veel resultaten uit het Duitse meetnet mooi overeenkomen met die uit

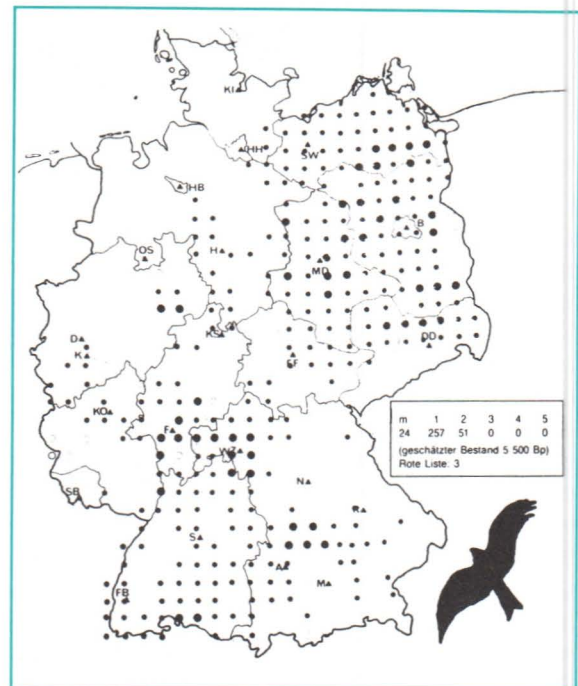
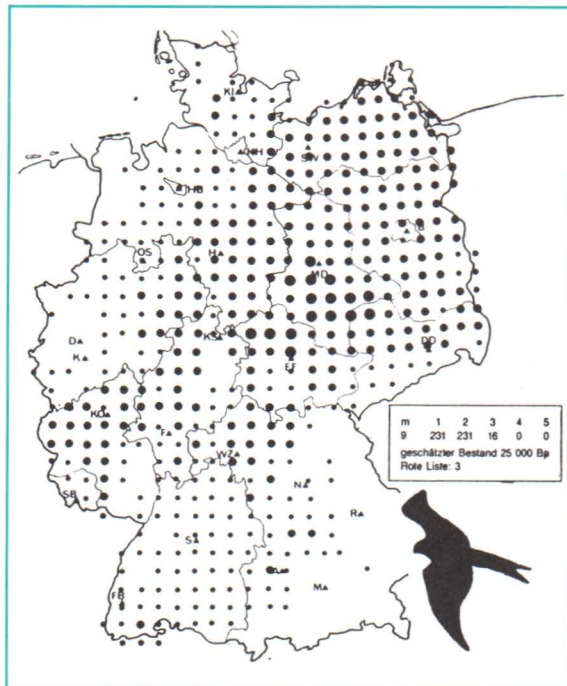
het Nederlandse. Zo is in beide landen in 1989-92 een achteruitgang geconstateerd van de Fitis, een verschijnsel dat ook in Groot Brittannië is vastgesteld en daar enige verwondering wekte omdat de soort hier gedurende meer dan 20 jaar een van de meest stabiele soorten was. Ook de Gele Kwikstaart vertoont in beide landen recent een opvallende afname (figuur 1). Gedurende de nog korte looptijd van het Duitse project vertoonden de volgende vogelsoorten een voortdurende achteruitgang: Watersnip, Boompieper, Graspieper, Gele Kwikstaart, Witte Kwikstaart, Spotvogel, Huismus, Ringmus, Kneu en Geelgors. Alleen de Zwartkop nam gedurende deze periode voortdurend toe.

Schaarse soorten

In de periode 1977-89 heeft de DDA geprobeerd om van 26 schaarse of karakteristieke soorten informatie boven water te halen over aantallen en trends in het voormalige West-Duitsland. Het onderzoek was georganiseerd per deelstaat. Het succes waarmee een en ander is gelukt varieert van soort tot soort en loopt uiteen van jaarlijkse deelstaat-dekkende tellingen tot trendgegevens uit steekproefgebieden. Het binnenhalen van de gegevens heeft veel geduld en organisatorische tact gevergd.

Figuur 1. Aantalsontwikkeling van Gele Kwikstaart en Fitis in Nederland en Duitsland in 1989-92. De index in het jaar 1989 is op 100 gesteld.

Figuur 2. Verspreiding van Rode Wouw (links) en Zwarte Wouw (rechts) als broedvogel in Duitsland. De stipdikte geeft het geschat aantal broedparen per 25x25 km atlasblok weer (kleine stip 1-10, middelgrote stip 11-100, grote stip >100).

Desondanks is voor sommige soorten een redelijk tot compleet beeld ontstaan. De volgende soorten zijn in aantal afgenomen: Ooievaar, Blauwe en Grauwe Kiekendief, Korhoen en Steenuil. Een toename is geconstateerd bij Aalscholver, Zwarte Ooievaar, Blauwe Reiger, Witgatje, Visdief, Krekeltzanger, Raaf, Roek en Barmstijns. Het project heeft na de Wiedervereinigung een andere opzet gekregen. Nieuwe resultaten zijn nog niet beschikbaar.

Tabel 1. Geschat aantal broedparen van enkele vogelsoorten in Duitsland. Het land is ruim tienmaal zo groot als Nederland.

Ooievaar	3400
Brilduiker	5000
Middelste Zaagbek	1700
Zwarte Wouw	5500
Rode Wouw	25000
Visarend	150
Kraanvogel	3700
Oeverloper	1300
Goudplevier	<30
Oehoe	500
Ruigpootuil	5000
Nachtzwaluw	6400
Hop	400
Draaihals	29000
Duinpieper	650
Grote Gele Kwikstaart	82000
Waterspreeuw	14000
Paapje	66000
Krekeltzanger	1500
Buidelmees	3000
Klaapekster	2000
Raaf	6000
Ortolaan	3000

Atlaswerk

In 1977 verscheen de eerste landdekkende Duitse broedvogelatlas, met verspreidingskaarten gebaseerd op veldwerk in 1975. Inmiddels zijn al twee nieuwe atlassen verschenen, betrekking hebbend op de periode rond 1980 resp. 1985. Door de herhaling van het atlaswerk worden grootschalige veranderingen in de verspreiding van vogels vastgelegd.

De laatste atlas verdient speciale vermelding. Voor het eerst zijn het voormalige Oost- en West-Duitsland samengevoegd in de verspreidingskaarten. Bovendien is deze atlas semi-kwantitatief. Voor vrijwel alle atlasblokken (25x25 km) is een schatting (in klassen) gegeven van de aantallen broedparen van alle soorten. De schatting is doorgaans opgesteld door regionale deskundigen. De betrouwbaarheid ervan varieert enigszins al naar gelang de kennis van aantallen en dichtheden.

De semi-kwantitatieve aanpak levert belangrijke accenten op in de kaartbeelden. De dichtheden per blok van sommige soorten van agrarisch cultuurland zijn in het voormalige Oost-Duitsland gemiddeld genomen veel hoger dan in het westen van het land (o.a. Zomertaling, Veldleeuwerik, Graspieper, Paapje, Ringmus, Ortolaan). Dit gebied herbergt ook relatief grote populaties van bijv. Roerdomp, Ooievaar, Zeearend, Visarend, Kuifleeuwerik, Kraanvogel, Zwarte Stern, Hop, Duinpieper, Snor en Grote Karet, soorten die in het westelijk deel

zeldzaam (geworden) zijn of ontbreken. Dit is overigens deels een gevolg van biogeografische factoren of landschappelijke verschillen.

Voor heel Duitsland worden schattingen gegeven van het aantal broedparen. Enkele voor Nederlanders frappante getallen zijn opgenomen in tabel 1. Voor de liefhebbers: het onderhavige boek heet de *Atlas der Verbreitung und Häufigkeit der Brutvögel Deutschlands* en is geschreven door G. Rheinwald. De Nederlandse prijs was bij het ter perse gaan van dit nummer nog niet bekend (in Duitsland DM 25,- excl.).

Fred Hustings

Goudplevier (Michel Klemann).